

# Samsun Müzesi'nden Athena Büstlü Kantar Ağırlığı

Orhan Alper ŞİRİN\*

## Öz

Roma İmparatorluk dönemiyle başlayan Athena büstü şeklindeki ağırlıklar M.S. 5. - 7. yüzyıllarda yoğunluğu artarak kullanım görmüştür. Bu büstlü ağırlık örneklerinden biri de Samsun Müzesi'nde bulunur. Ağırlıktaki Athena betimi ile alışverişte güven sembolize edilmeye çalışılırken tartı miktarının 10 kg. olmasıyla da orta-ağır kapasitedeki malzemelerin tartımına uygun olduğu sonucuna varılır. M.S. 4. yüzyıl ile 7. yüzyıl aralığına tarihlenen Athena büstlü ağırlık örneklerinin stil özellikleriyle yapılan karşılaştırmalar sonucunda da kantar ağırlığını Bizans'ın erken dönemlerine yerleştirmek mümkündür. Ayrıca ağırlığın üretim yeri konusunda da bazı çıkarımlarda bulunularak eserin tanıtımına yönelik Samsun'un kültürüne bir nebze de olsa katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Ağırlık, Athena, Büst, Roma, Bizans.

## The Scale Weight of Athena Bust from Samsun Museum

### Abstract

The use of scale weights in the shape of Athena bust started in Roman Empire and increasingly used between 5th and 7th centuries. An example of this type of scale weight in the shape of Athena bust is found in Samsun Museum. In this bust, description of Athena stands for as a meaning of "trust" in shopping and 10 kilogram weight of the scale shows that it can be used for medium weight materials. At the end of comparisons made in these type of scale weights which date back to 4th and 7th centuries shows similarity in weight amounts with early Byzantine Age. In these study, we also try to mention about the production site of this bust to make contribution to representation of Samsun City.

**Key Words:** Weight, Athena, Bust, Roman, Byzantium.

---

\* Arkeolog, Samsun Müze Müdürlüğü. alpersirin84@gmail.com

## Giriş

Geç Helenistik Çağ'dan (M. Ö. 1. yüzyıl) itibaren kantarlarla birlikte görülmeye başlanan ağırlıklar; küresel, çift konik veya armudi, büst şeklinde ya da heykelcik gibi çeşitli formlarda yapılarak kullanım görmüştür (Tekin, 2015a, s.121). Bu formlar içerisinde özellikle Geç Antik Çağ - Erken Bizans dönemlerinde imparatoriçe büstlerinin yaygınlaşması (Tekin, 2015a, s.121) ya da Erken Hıristiyanlık döneminde Athena'nın bir ağırlık büstü olarak sıkça kullanılması (Bass, 1961, s.10) farklı dönemlerde çeşitli formlardaki ağırlıkların ilgiyle tercih edildiğini göstermektedir. Bu ilginin etkisiyle, kantar koluyla birlikte Samsun Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen 3-1/1993 envanter numaralı kantar ağırlığı da ağırlık ustası tarafından Athena (Minerva) büstü şeklinde işlenmiştir<sup>1</sup> (Resim 1-2). Ağırlığın bu şekilde işlenmesinin nedeni ise Athena'nın akı ve doğruluğu simgeliyor olmasıdır. Bir bakıma Athena betimi ile tüccarlar ve alıcılar arasında güvenilirliğin sağlanması amaçlanmıştır (Bilgi, 2004, s.165).

Savaşçı kıyafetiyle betimlenen Athena'nın başında Korinth tipi miğferi bulunmaktadır. Üzerinde kantar kolunun takılacağı bir askı halkası da bulunan yüksek sorguçlu miğferin iki cephesinde beş ve altı kollu olmak üzere birer yıldız ve balık betimi yer almaktadır (Resim 3). Büstün miğfer kenarlarından çıkan saç bukleleri ortadan ikiye ayrılarak yanlara doğru inmektedir. Gözler oldukça iri ve patlak, gözbebekleri ve gözkapakları belirgin, burun ince ve uzun, ağız küçük ve boyun kısmı da kalın olarak işlenmiştir (Resim 4). Ayrıca Athena'nın gövdesini kaplayan Aegis'in ortasında Medusa başı bulunmakta olup köşelerinde de yılan figürleri yer alır (Resim 5). Yüzeyinde aşınmalar bulunan ağırlığın sırt kısmında ise yatay olarak beş sıra halinde işlenmiş balık pulu bezemesi vardır (Resim 6).

Yüksekliği 26 cm. olan ağırlığın genişliği 14 cm., derinliği 9 cm. ve kantar kolunun uzunluğu da 26 cm.'dir. Eriyen balmumu metodu ile bronzdan yapılmış olan ağırlığın iç boşluğu tartı miktarına göre kurşunla doldurulmuştur. Ancak ağırlığın ilk tartı miktarı, kaide ile aynı düzgünlükte bir profil arz etmeyen kurşun bir plakanın kaide altına ilave edilmesiyle sonradan arttırılmıştır. Muhtemelen ağırlık ticari gelişimin etkisi veya ağır malların tartımı amacıyla döneminde ya da sonrasında kantar koluyla birlikte tam olarak 10 kg.'a denk gelecek şekilde ağırlaştırılmış olmalıdır. Kurşun plaka eklenmeden önce ağırlığı ebat ve tasviri açısından benzerleriyle karşılaştırdığımızda ise +/- 2 kg.'a denk gelebileceğinden söz edebiliriz (benzer örnek için bkz., Pozo, 1994, s.344, fig.9). Ayrıca ticari malların tartılmasında kullanılan kantarların (Stateraların) yaklaşık 32 kg.'a kadar kapasitede olmaları da (-yaklaşık 130 kg.'a kadar yüklerin tartıldığı kantarlarda bulunmaktadır-

<sup>1</sup> Makalenin hazırlanışında engin bilgi ve tecrübeleriyle yardımlarını esirgemeyen Oğuz TEKİN'e çok teşekkür ederim.

Tekin, 2015a, s.120) göz önünde bulundurulduğunda ağırlığın 10 kg.'lık kapasitesi ile orta-ağır denilebilecek ürün veya malların tartımına uygun olduğu sonucuna varılabilir.

M.S. 4. - 7. yüzyıl aralığındaki Athena büstlü ağırlıkların stil özelliklerini incelediğimizde ise Geç Roma İmparatorluk döneminin M.S. 4. ve 5. yüzyıllarına tarihlenen kantar ağırlıklarıyla yapım stilineki benzerlikler (Tekin, 2012, s.616, fig.19; Tekin, 2015b, s.615, fig.9) özellikle Anemurium'un Athena büstlü ağırlığıyla daha da karakteristik bir forma kavuşmaktadır (Eliot, 1976, ss.163-170, pl.26; Russel, 1995, s.48, r.17; Tekin, 2013, s.180, fig.21). Bu benzerlikler içerisinde özellikle büstün saç işlenişindeki farklılık dikkati çeker. Ağırlıkta işlenen saç modelinin, Roma'nın büstlü ağırlıklarında işlenen saç modellerinden (ayrıntılı bilgi için bkz., Franken, 1994, ss.147-153) işleniş olarak farklılık arz etmesi ve ayrıca ağırlığın miğferinde işlenen balık bezemesi ile büst sırtındaki balık pulu bezemesinin aynı yapım stilini Erken Bizans döneminden M.S. 4. - 6. yüzyıla tarihlenen ağırlık üzerinde de görmemiz (<http://metmuseum.org>, 2015), ağırlığı Bizans'ın erken dönemlerine tarihlendirmemizi mümkün kılmaktadır. Fakat aynı dönemin M.S. 5. - 6. yüzyıllarına ait ağırlıklarda da stil farklılıklarının olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir (Bilgi, 2004, ss.169-170).

İstanbul Yenikapı kazılarında Bizans döneminin M.S. 6. - 7. yüzyıl aralığına tarihlendirilen ağırlıkta görülen işleniş ve stil özellikleri açısından birbirine yakın iri gözler, ince dudaklar, burnun klasik Yunan tarzında işleniş, boyun kısmının kalınlığı ve boyundaki kıyafetin "V" şeklindeki yaka katları, Aegis'in betimleniş, büstün sırtındaki balık pulu bezemesi ile miğferdeki balık bezemesi gibi karakteristik benzerlikler neredeyse aynı yapım stilini ortaya koymaktadır (Asal vd., 2007, s.261, y.18; Gökçay, 2007, s.23, r.20). Athena büstlü ağırlıkların birbirine benzer formda M.S. 5. - 7. yüzyıllar arasında önceki dönemden daha yoğun olarak üretilmesini de (Tekin, 2015a, s.121) ön plana çıkardığımızda, Yenikapı ağırlığıyla Samsun Müzesi'ndeki ağırlığı yapan ustanın aynı usta olabileceğinden veya aynı yapım stiline devamını yansıttığı olabileceğinden bahsedebiliriz.

Yassıada Bizans batığında bulunan İmparator Heraclius'a ait dört adet altın sikkeden yola çıkılarak M.S. 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen ağırlığın (Bass, 1961, ss.9-10, Lv.XIII, r.13) ve yine batıkta ortaya çıkan sikkelerin tarihiyle ilişkilendirilerek M.S. 7. yüzyılın ilk çeyreğine yerleştirilen İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ağırlığın (Meriçboyu ve Atasoy, 1983, s.11, kat. no.16) yapım işlenişindeki benzerliklerde ön plana çıkmaktadır. Ancak kantar ağırlıklarının batıdaki sikkelerden yola çıkılarak tarihlendirilmesi ağırlığın M.S. 7. yüzyılda kullanıldığını ortaya koymakta fakat bu dönemden önce üretilen bir ağırlığın birkaç yüzyıldır kullanılmakta

olabileceğini de dikkate almak gerekmektedir (Oğuz Tekin, kişisel görüşme, 2015).

Genel olarak, Geç Roma'dan - Bizans'ın erken dönemine dek Anadolu'da kullanım görmüş Athena büstlü ağırlık örneklerine yer verilmiş olup karşılaştırılması yapılan bu örnekler ışığında da yapım kalitesi ve stil özellikleri değerlendirildiğinde Samsun Müzesi'ndeki Athena büstlü kantar ağırlığını, Erken Bizans döneminin M.S. 6. - 7. yüzyıllarına tarihlendirmek yerinde olur.

Ağırlığın üretim yeri ile ilgili olarak da bazı hususlara değinmek gerekir ki; büst şeklindeki ağırlıkların yapım ve kullanım bölgesi Doğu Akdeniz olduğu kadar İstanbul ve çevresinin de gözden uzak tutulmaması gerektiği Türkiye dışındaki birçok müzelerde yer alan ağırlıkların menşeinin başkent İstanbul (Konstantinopolis) olması ile açıklanabilir (Bilgi, 2004, s.165). M. Ross, bu büstlerin Konstantinopolis heykeltıraşlığı ile ilgili olduğunu ve İstanbul'dan ihraç edilmiş örneklerin belki de başka yerlerde yerel model olarak kullanıldığından da bahsetmektedir (aktaran Meriçboyu ve Atasoy, 1983, s.12) Ayrıca stil özelliklerindeki benzerliklerin İstanbul Yenikapı ağırlığıyla aynı formda olması, Samsun Müzesi'ndeki Athena büstlü ağırlığın üretim yeri konusunda da İstanbul veya çevresini ön plana çıkarmamıza olanak sağlar.

## Kaynaklar

- Asal, R., Gökçay, M., Çelik, G. B., Çölmekçi S., Toksoy, A. (2007), *Yenikapı*, Gün Işığında İstanbul'un 8000 yılı. Marmaray, Metro ve Sultanahmet kazıları, Vehbi Koç Vakfı, (ed. Pekin, A. K.), s. 169-299, İstanbul.
- Bass, G. F. (1962), *Bodrum Yassıada Sualtı Kazıları*, Türk Arkeoloji Dergisi, XII(1), s. 8-11.
- Bilgi, H. (2004), *Bizans Dönemi*, Anadolu Dökümün Beşiği, Döktaş Yayınları, (ed. Bilgi Ö.), s. 147-173, İstanbul.
- Eliot, C.W.J. (1976), *A Bronze Counterpoise of Athena*, Hesperia 45, s. 163-170.
- Franken. N. (1994), *Modefrisuren als Grundlage zur Datierung römischer Büstengewichte*, Akten der 10. Internationalen Tagung über antike Bronzen, 45, Freiburg, 18.-22. Juli 1988, s. 147-153, Stuttgart.
- Gökçay, M. M. (2007), *Yenikapı Kazıları / Metro-Marmaray Projesi*, İdol Dergisi, 9(34), s. 16-27.
- Meriçboylu Y., Atasoy, S. (1983), *Büst Şeklinde Kantar Ağırlıkları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Pozo, S. F. (1994), *Pesas de Balanza Romanas de la Peninsula Iberica y las islas Baleares*, Akten der 10. Internationalen Tagung über antike Bronzen, 45, Freiburg, 18.-22. Juli 1988, s. 337-345, Stuttgart.
- Russel, J. (1995), *The Archaeological Context of Magic in the Early Byzantine Period*, Byzantine Magic, (ed. Maguire H.), s. 35-50, Washington.
- Tekin, O. (2012), *A Catalogue of Weights in the Museums of Bodrum and Milas (Including Some Non-Weight Objects)*, From Stratonikeia to Lagina. Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan, Ege Yayınları, (ed. Söğüt B.), s. 613-622, İstanbul.
- Tekin, O. (2013), *Weights in the Collection of Anamur Museum*, Anatolia Antiqua, XXI, s. 175-180.
- Tekin, O. (2015a), *Ege Dünyasında Terazî Ağırlıkları: Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Tekin, O. (2015b), *Weights in the Museums of Denizli, Kütahya and Afyon*, Essays in Honour of Mustafa Büyükkolancı, Ege Yayınları, (ed. Şimşek, C., Duman, B., Konakçı, E.), s. 613-629, İstanbul.

### İnternet Kaynakları

<http://metmuseum.org/toah/works-of-art/59.184> (15/05/2015)

### Sözlü Kaynaklar

Oğuz Tekin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (02/05/2015)

Levha I



Resim 1: Kantar ağırlığının ön ve arka cephesinden görünümü.

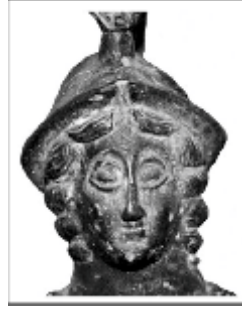


Resim 2: Kantar ağırlığının her iki profilden görünümü.

**Levha II**



**Resim 3:** Miğferin iki cephesinde yer alan beş ve altı kollu olmak üzere birer yıldız ve balık betiminden görünüm.



**Resim 4:** Yüzün işlenişinden ayrıntı.



**Resim 5:** Aegis'ten görünüm.



**Resim 6:** Sırt kısmındaki balık pulu bezemesi.